

OGUZ KAGAN DESTANI VE OGUZ KAGAN'IN KİMLİĞİ

Özet: Dünyanın en eski milletlerinden birisi olan Türklere ait tarihî ve kültürel meseleler, bugün üzerinde en çok tartışılan konular arasındadır. Türklerin tarihî destan kahramanı Oguz Kagan hakkında da şimdiye kadar bir sürü şey söylenmiştir. Bu yazımızda, hem bunları dile getirdik, hem de Oguz Kagan ve Oguz-nâmeler hususunda birtakım açıklayıcı bilgiler ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: *Oguz Kagan, Mo-tun , Oguz-nâme*

Abstract: Who is Oguz? Is he an historical hero or a real personality lived in history? So far, many have tried to answer this question while some regarded him as the great Hun yabgu, Mo-tun (Börü Tonga) (Mete), some assumed him to be a divine prophet sent to the Turks. In fact, both ideas have some ground to be believed in.

Key Words: *Oguz Kagan, Mo-tun (Börü Tonga), Oguz-name*

Türk edebiyatının hiç şüphesiz en kıymetli hazinelerinden birisi Oguz Kagan Destanı veya diğer bir deyişle Oguz-nâmelerdir. Muhtevasında köklü bir tarih ve kültür unsuru yatan Oguz-nâmeler, bilindiği üzere tarihî Türk destan kahramanı ve hükümdarı Oguz Kagan'ın fütûhatını anlatır. Bu yüzden ilk önce Oguz Kagan destanlarında baş rolü oynayan Oguz'un kimliği üzerinde durmakta fayda vardır.

Kimdir bu Oguz? Sadece bir destan kahramanı mı, yoksa gerçekten tarihte yaşamış bir şahsiyet mi? Bu soruya şimdiye kadar pekçok alim cevap vermeye çalışmış ve bazılarına göre; büyük Hun yabgusu Mo-tun (Börü Tonga) (Mete) kabul edilmişken, bir kısmına göre de; Türk milletine gönderilmiş olan peygamber denmiştir. Aslında her iki iddiada bulunanların da kendileri açısından haklı tarafları vardır.

Tarihte şimdilik bilinen en eski devletimiz, Hunlar tarafından kurulmuştur. Türk tarihinin en kudretli ve meşhur hükümdarlarından birisi, bu Hun Devletini zirveye çıkararak ve kendinden sonra gelecek olan Türk sülalelerinin kurduğu devletlerin temelini atan Mo-tun (Börü Tonga) Yabgu'dur (M.ö. 209-174).) Onun babası Tu-man (belki Tümen?), kendinden sonra onu hükümdarlık için varis göstermeyerek, kardeşini yerine geçirmek istemiş¹, o da

¹ Mo-tun (Börü Tonga)'un babası Tuman'ın onu Yüe-çilere rehin olarak verdiğini, fakat onun bir şekilde Yüe-çilerden kurtulduğunu ve bu kahramanlığından dolayı kendisinin emrine bir

emrindeki bir tümen kuvvet ile harekete geçerek, babasını bir süre avında öldürmüş² ve devletin başına geçmiştir (M.Ö. 209). Devlet teşkilatını yeniden düzenleyen Mo-tun (Börü Tonga), Tung-huların kendisinden devamlı toprak istemeleri üzerine, onları büyük bir bozguna uğratmış³, M.Ö. 203 yılında da Yüe-çileri mağlup etmiştir⁴. Bilindiği gibi Çin belgeleri Mo-tun (Börü Tonga)'un hayatını çok renkli bir şekilde anlatmaktadır. Çin kaynaklarındaki bu hikayeler, Türklere ait ilk destanî materyallerdendir.

Mo-tun (Börü Tonga), Asya'da siyasî hakimiyetini sağladıktan sonra Çin topraklarına doğru akınlara başlamış, Çin Seddi'ni kolayca aştığı gibi, hatta Çin imparatoru Kao-ti'yi (M.Ö. 206-195) sıkıştırmış (M.Ö. 201), imparator yıllık vergi vermek suretiyle onun elinden kurtulabilmiştir⁵. Mo-tun (Börü Tonga)

tümenin verildiğini biliyoruz (Bakınız, B.Ögel, **Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi**, C. I, Ankara 1981, s.208).

² Çin kaynakları Hun Devleti ile alakalı bilgileri anlatmaya başlar başlamaz, bir baba-ogul mücadelesini efsane ağzıyla naklederler. Ancak Çin tarihlerinde gerçek olaylarla, efsaneler bu şekilde genellikle karıştırılır. Hun Devletinin kuruluşu ile Çin'i daima tehdit altında tutacak bir kuvvet meydana geliyordu. Çinliler bu yeni devlet üzerinde durmuşlar ve kurucusuyla ilgili yarı efsane halindeki olayları da büyük bir dikkat ve hatta heyecan ile anlatmışlardır. Aslında hakikat olan M.Ö. 2. yüzyılda Mo-tun (Börü Tonga) adlı bir kagan çıkarak, Asya'ya hakimiyeti altına alacak olmasıdır. Mo-tun (Börü Tonga) ve babası hakkında anlatılanlar, belki de onlardan binlerce sene önce söylenen bir efsanenin Mo-tun (Börü Tonga)'a uyarlanması da olabilir. Bakınız, B.Ögel, **Türk Mitolojisi**, C. I, Ankara 1971, s.143-144.

³Ögel, **Büyük Hun...**, s.206-221; R.Grousset, **Bozkır İmparatorluğu**, Çev. R.Uzmen, İstanbul 1980, s.45; W.Eberhard, **Çin Tarihi**, 2. baskı, Ankara 1987, s.87-88; S.M.Arsal, **Türk Tarihinin Ana Hatları. İskitler-Sakalar, Asya Hunları, Yüeciler, Avrupa Hunları**, Ankara, s.29-48; M.Mori, "Kuzey Asya'daki Eski Bozkır Devletlerinin Teşkilatı", **İÜEF. Tarih Enstitüsü Dergisi**, Sayı 9, İstanbul 1978, s.212-224. Türkler tarafından Tung-hular mağlup edildikten sonra iki ana gruba ayrıldıkları, bunlardan birinin Wu-huanlar (bu adın Oguz'un karşılığı olduğu bildirilmektedir), diğerinin de Hsien-piler (Siyenpi) olduğu ve Türkçe konuştukları yolunda, birtakım kesin olmayan iddialar söz konusudur. Bakınız, S.G.Clauson, "Türk, Mogol, Tunguz", Ter. E.B.Özbilen, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı 118, İstanbul 1999, s.10-11.

⁴ Bu yenilgiden sonra Yüe-çiler, Büyük ve Küçük Yüe-çi diye ikiye ayrıldılar. Küçük Yüe-çiler Kansu bölgesinde kalırlarken, diğerleri İli Nehri havalisine yerleştiler. Ancak M.Ö. 162 yılında Mo-tun (Börü Tonga)'un oğlu Kök (Lao-shang) Büyük Yüe-çileri bir kere daha mağlup ederek, onları batıya Sogdiana'ya kadar kovdu (Bakınız, B.Ögel, "Eski Ortaasya Kabileleri Hakkında Araştırmalar, I. Yüe-çi'ler", **DTCF. Dergisi**, 15/1-3, Ankara 1957, s.248; S.Y.Ying, "The Hsiung-nu", **Early Inner Asia**, Edited by D.Sinor, Cambridge 1990, s.127).

⁵Grousset, **a.g.e.**, s.45; Eberhard, **a.g.e.**, s.89; İ.Kafesoğlu, "Türkler", **İslam Ansiklopedisi**, 12/2, İstanbul 1988, s.149; Atsız, "Metem", **Türk Ansiklopedisi**, C. 24, Ankara 1976, s.68-70.

Çin kaynaklarının bildirdiğine göre, imparator Mo-tun (Börü Tonga)'un elinden daha başka bir yolla kurtulmuştur. Bu durum o kadar aşağılayıcı ve bayağı idi ki, uzun müddet bunun konuşulması ve hatırlanması Çin imparatorluğu tarafından yasak edilmiştir. Kuşatılan Çin imparatoru artık sonunun geldiğini anlayınca, çok güvendiği bir adamını (General Ch'en-p'ing) muhtemelen yanında Çin'in en güzel kızları ve prenseslerin resimleriyle Mo-tun (Börü

Yabgu, M.Ö. 174 tarihinde öldüğü zaman, Orta Asya’da Türk birliğini gerçekleştirdikten başka, birçok yabancı kavmi de kendi hükümlerine altına almıştı⁶. O, “Tengri-kut” idi ve gücünün kaynağı Tanrı’dan geliyordu; ama Tanrı’nın oğlu değildi⁷. Devletin sınırları doğuda Kore’ye, batıda Aral Gölü’ne, kuzeyde Yenisey’in yukarı mecralarına, güneyde de Hindistan’ın kuzeyine kadar ulaşmış bulunuyordu.

Görüldüğü gibi bu büyük Türk hükümdarının tarihteki önemini kimse inkar edemez. Sadece Türk milletinin tarihinde değil, Türklerin dışındaki Orta Asya halkları için de Mo-tun (Börü Tonga) Yabgu mühimdir. Pekçok devletin tarihten silinmesine vesile olmakla beraber, Asya’nın şekillenmesine sebep olmuştur. Böylesine değerli bir şahsın unutulması elbette ki mümkün değildir. Türk milletinin hafızasına yer etmiş bu zat ve onun hizmetleri kulaktan kulağa sözlü olarak geldiği gibi, yazılı olarak da yaşamıştır. Bu yüzden pek tabiki Oguz ile Mo-tun (Börü Tonga)’un aynı olabileceği görüşünü göz-ardı edemeyiz.

Bunun yanısıra Tanrı tarafından zaman zaman insan oğullarına, doğru yolu bulmaları amacıyla peygamberlerin gönderildiğini de bilmekteyiz ve Hâk dinlere ait kitaplardan her kavime bir peygamber yollandığını öğrendiğimiz gibi, bunların sayısının da oldukça fazla olduğunu görmekteyiz. Özellikle Oguz-nâmelerin İslami unsurlar taşıyan varyantlarında, Oguz’un bir Hâk dine mensubiyeti (ki burada Müslümanlık ön plandadır) onun da bir elçi olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Tarihte, Oguz adıyla gelen bir peygamber ve onun dinini yaymak için üyesi olduğu milletle beraber yapmış olduğu mücadele, belki de zamanla bir kahramanlık destanına da dönmüş olabilir! Nasıl ki, Hz. Muhammed’in İslamiyeti yayarken yapmış olduğu savaşlar ve başından geçen hadiseler, kahramanlık hikayeleri şeklinde süslenerek aktarılıyor ise, Oguz için de aynı şeyleri neden düşünmeyelim?

Burada bir hususa daha değinmemiz gerekiyor ki; o da Mo-tun (Börü Tonga)’un çocuklarının adıdır. Bilindiği üzere Tengri Kut (Çin anlayışında

Tonga)’un hatununun yanına yollamıştı. Bu kişi, hatuna “şimdi siz bizim imparatorumuzu çok güç durumda bıraktınız, ama imparator bu kızları kagana göndermek istiyor” deyince; hatunun kıskançlık duygularını kabartmış, o da kuşatmanın kaldırılması için Mo-tun (Börü Tonga)’a telkinlerde bulunmuştur (Bakınız, Ögel, **a.g.e.**, s.404-420).

⁶ Mo-tun (Börü Tonga) Yabgu ölmeden evvel (176) Çin’e tehditkâr bir mektup daha yolladı. Bu mektuptan öğrendiğimize göre, o Orta Asya ve batıyı birleştirmekle meşguldü. Eli ok-yay tutan kavimleri idaresine alarak onları “Hun” yapmıştı. (Bakınız, Ögel, **Büyük Hun...**, s.435-442). Geniş bilgi için bakınız, S.Gömeç, “Türk Tarihinin Kahramanları: 1-Motun Yabgu”, **Orkun**, Sayı 48, İstanbul 2002.

⁷ Herzaman olduğu gibi Türk’e ait ne varsa, özellikle Batılı ilim adamları mutlaka yabancı bir kaynağa dayandırma eğilimindedirler ki, bu unvanında Çin’den geçmiş olabileceğini ileri sürmelerini artık yadırgamıyoruz (Bunun için bakınız, P.B.Golden, **Türk Halkları Tarihine Giriş**, Çev. O.Karatay, Ankara 2002, s.47-53).

olduğu şekliyle Tanrı'nın oğlu değil) Mo-tun (Börü Tonga), M.önce 174'te öldüğünde yerine oğlu Kök (çince Ki-ok) tahta çıkmıştı. Babasına çok benzeyen bu şahıstan sonra Türk devletinin başında M.önce 160 senesinde de Kök'ün oğlu Kün-içen'i (çince Chüen-ch'en) görmekteyiz. Burada sizlerin dikkatini Tengri Kut Mo-tun (Börü Tonga)'un gerçek hayattaki oğlu ve torununun adına çekmek istiyoruz. Bizim tesbitlerimize göre, bunlardan birisi Kök'tür (Gök Han), diğeri de Kün'dür (Gün Han). Yani Mo-tun (Börü Tonga) Yabgu'dan sonra gelen iki Türk hükümdarının ismi Oguz Kagan Destanı'ndaki Oguz'un destani çocuklarından iki tanesiyle aynıdır. Bu herhalde, Oguz ile Mo-tun (Börü Tonga) arasındaki benzerlik konusunda göz-ardı edilemeyecek bir ip-ucudur.

Bir meseleye daha işaret edip, bu bahsi kapatalım. 5. asrın başlarında, Avrupa Hunlarının hükümdarı Yıldız Kagan adını taşımaktadır. Onun, Balam-er'in oğlu ya da torunu olduğu sanılıyor. Yıldız ismi herşeyden önce destani Türk hükümdarı Oguz Kagan'ın çocuklarından birisinin adıdır ve Türk cihan hakimiyeti anlayışına göre bu ismi taşımaktadır. Bilindiği üzere Oguz Kagan, sadece yeryüzünün değil, bütün evrenin hakimidir. Dolayısıyla oğullarının adları Kün, Ay, Yıldız, Kök, Tag, Tengiz olarak boşuna verilmemiştir. Destan kahramanı Oguz'un oğluyla, Balam-er'in oğlu veya torunu olan Yıldız'ın isminden başka bir Türk kaganının böyle bir ad ile anılmaması da ilgi çekicidir (en azından Yıldız adlı büyük bir Türk hükümdarı daha yoktur) ⁸.

Yeri gelmişken, biraz da burada Oguzlar üzerinde durmakta fayda görmekteyiz. Destanlarda Oguz bir şahıs ismi olarak karşımıza çıkıyor. Ama onun adını taşıyan bir etnik topluluk var ki; o da Türk milletinin önemli bir parçası olan Oguzlar ya da Türkmenlerdir.

Türk tarihinin baş eserleri durumundaki Köl Tigin ve Bilge Kagan yazıtlarında Türk bodundan sayılan Oguzların, etnik yapısı meselesinde bugüne kadar pekçok çalışma yapılmıştır. Genellikle kabul edilen görüş; Oguz'un "okların birliği", yani *kabile* manasına geldiği yolundadır⁹.

⁸ S.Gömeç, "Türk Tarihinin Kahramanları: 3-Yıldız Kagan", **Orkun**, Sayı 51, İstanbul 2002, s.44.

⁹ F.Sümer, **Oguzlar**, 2. baskı, Ankara 1972, s.1; İ.Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, 2. baskı, İstanbul 1983, s.142; W.Bang, "La Version Ouigoure de L'Histoire des Princes Kalyanamkara et Papamkara par Paul Pelliot", **Keleti Szemle**, Tome XVII, Budapest 1916/7, s.198; J.Hamilton, "Toquz-Oguz et On-Uygur", **Journal Asiatique**, Tom. 250, Paris 1962, s.25.

Oguz < oq-og= ok, "boy, nesil (ög= anne) + uz/üz çokluk eki > oguz "boy". Bakınız, L.Ligeti, "Kırgız Kavim İsminin Menşei", **Türkiyat Mecmuası**, C. 1, İstanbul 1925, s. 103; H.N.Orkun, "Oğuzlara Dair", **Ülkü**, 5/26, Ankara 1935, s.102-103; O.Pritsak, "Stammesnamen und Titulaturen der Altaischen Völker", **Ural-Altäische Jahrbücher**, Band 24, Wiesbaedn 1952, s.59; A.N.Kononov, **Rodoslavnaya Türkmen**, Moskva 1958, s.40;

Bazı alimlerin, Kök Türk kaganlarının da Oguzlardan neşet ettiği yolunda görüşleri varsa da, bize göre şimdilik bunu tereddütle karşılamak gerekir. Yani Börülüler (Aşina) soyunun Oguz olduğuna dair henüz elimizde yeterince belge yoktur. Kitabelerde geçen *Tokuz-Oguz bodun kentü bodunım erti*¹⁰ cümlesi, Kök Türk kaganlarının da Oguz halkından olduğunu göstermeye yetmemekle beraber, bu cümleden “Oguzlar da bana tabi idi” gibi bir mana çıkarmak da mümkündür. Ayrıca, Oguzların 630’dan sonra, bu adla ortaya çıkmış Tölös¹¹ boylarından olduğu söylenmiştir¹². Gerçekten Oguzlar da, Kök Türkçe yazılı kaynaklarda gördüğümüz Altı-Bag Bodun¹³ gibi, Türk devletinin kargaşaya sürüklendiği bir sırada (bu Hunlar zamanında da olabilir), başlarını kurtarmak için bir araya gelmiş kabileler birliği olabilir!

Şimdiye kadar kitabelerden çıkardığımız netice, Oguz adının tek başına kullanıldığı gibi, çeşitli rakamlarla ifade edilen birlikler altında da yaşadığını gösteriyor. Kök Türkçe yazılı kitabelerde Oguzlar karşımıza Tokuz-Oguz, Üç-Oguz, Altı-Oguz ve Sekiz-Oguz biçimlerinde çıkmaktadır. O zaman akla şu soru geliyor: Aynı çağlarda bu federasyonların hepsi var mıydı? Eğer yazıtlara bakacak olursak; Oguzlar, Uygurlar iktidara gelmeden önce Tokuz-Oguz’dular. Ancak, Uygur dönemine ait Şine-Usu Yazıtı’ndan Uygurlar devrinde Sekiz-Oguz diye bir boy birliğini öğrenmekteyiz. Yine Bilge Kagan Kitabesi’nde Üç-Oguz savaşından bahsedilmektedir. Öyle ise, bütün bu federasyonlar 7-9. yüzyıllar arasında mevcutturlar¹⁴. Bununla beraber, 10. yüzyıldan kalma bazı metinlerde bir Oguz Öge ile onun 24 komutanından haberdar olmaktadır. Demek oluyor ki, Oguzlar 10. asrın başında 24 boy halinde bir ittifak meydana getirmişlerdir¹⁵. Ancak burada bir şeyi hatırlamak gerekiyor; kitabelerde geçen Oguz federasyonlarının sayısı 26’dır. Fakat bugün için bilinen bir gerçek, Oguzlar 24 boya mensuptur ve iki kısma ayrılırlar; Boz Oklar, Üç Oklar. Görüleceği üzere yazıtlarda tesbit edilen yirmi altı sayısından, 10. yüzyıldaki yirmi dört Oguz boyu iki üye olarak eksiktir. Bizim bu konudaki fikrimiz şudur: Çağlar içerisinde Oguz federasyonuna çeşitli boylar girip çıkmıştır. 10. asırda

M.T.Liu, **Die Chinesischen Nachrichten zur Geschichte der Ost-Türken** (T'u-Küe), 2 cilt, Wiesbaden 1958, s.591.

¹⁰ Bakınız, **Köl Tigin Yazıtı**, Kuzey tarafı, 4. satır: *Tokuz-Oguz halkı kendi halkım idi*.

¹¹ Tölösler için bakınız, S.Gömeç, **Kök Türk Tarihi**, 2. baskı, Ankara 1999, s.7-8.

¹² V.Barthold, **Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler**, İstanbul 1927, 6; **Umumi Türk Tarihine Giriş**, 3. baskı, İstanbul 1981, s.56; Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.91.

¹³ Altı-Bag Bodun için bakınız, S.Gömeç, “Altı Bag Bodun”, **Türk Kültürü**, 31/358, Ankara 1993.

¹⁴ K.Czegledy, Arap coğrafyacılarında geçen Oguzların onyediy kabilesinin dokuzunun Uygur, sekizinin Oguz (ki, bunu Şine-Usu Yazıtı’ndaki Sekiz-Oguz’a dayanarak) olduğunu söylemektedir. Bakınız, K.Czegledy, "On the Numerical Composition of the Ancient Turkish Tribal Confederations", **Acta Orientalia**, Tom. 25, Budapest 1972, s.278.

¹⁵ S.Gömeç, **Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü**, 2. baskı, Ankara 2000, s.65.

ise konfederasyon son şeklini aldı. Bütün bu açıklamaların sonunda belki, Oguzların Tölös boylarından ve Türk soyundan olduklarını söylemekte bir sakınca yoktur.

Kök Türkçe yazıtlardan, Oguzların yurdunu Selenge'nin doğusunda tesbit ediyoruz. İslam coğrafyacılarına göre, Yafes'in soyundan gelen Guz (Oguz), Bulgarların kıyısında yer tutmuştur deniyorsa da¹⁶, bu bilgi daha sonraya aittir ve Oguzların batıya yönelmeye başlamaları, 8. asrın ikinci yarısından sonra olmuştur.

Tıpkı Kök Türkler çağında olduğu gibi, Uygurlar zamanında da Oguzların isyanı vardır. Bu bakımdan oldukça ilginç bir Türk topluluğudurlar. Hatta kendi kurdukları sülale devletlerinin de en büyük muhalifleri olmuşlardır. Kök Türkçe yazılı belgelerde 8. yüzyılın ikinci yarısından sonra, Oguzlarla alâkalı bir kayda rastlamıyoruz. Bu da bize onların batıya doğru kaydıklarını gösteriyor. Umumiyetle Sır-Derya boylarına gelen Oguzlar, buradaki Peçenekleri daha batıya sürerek, yeni bir yurt tuttular. Muhtemelen Oguz Kagan Destanı'ndaki Peçenek-Oguz mücadelesi bu dönemin izlerini taşımaktadır. 10. yüzyılın ilk yarısında başlarında bir yabgunun bulunduğu ve merkezlerinin de Yangı-kent olduğunu İslam kaynakları kaydetmektedir. Bu memleket genel manada İrtiş ve İtil Nehirleri arasındaki bozkırları içerisine almakta ve güneyde Sır-Derya ve Üst-Yurt sahalarını ihtiva etmektedir¹⁷.

Oguzların 10. asırda çok kuvvetli olduğu, hususiyetle 9. yüzyılın başlarında Arap valileri arasındaki mücadelelerde de Türk-Oguzların rolünün bulunduğu, ekseriyetinin de Mani inancında oldukları söylenmiştir¹⁸.

11. asırla birlikte, kalabalık Türk kuvvetleri halinde Anadolu ve Suriye bölgelerine gelen Oguzlar, dünya tarihinde çok önemli gelişmelere sebep oldular. Oguzlara, İslamiyeti kabul ettikten sonra Türkmen denmeye de başlandı. Tarihteki ilk büyük devletleri Selçukluları Kınık boyuna dayanarak kuran Oguzlar, Selçuk soyunun zayıflamasında da etkili olduktan sonra, Osmanlı hanedanlığı kanalıyla iktidarı Kayılara teslim ettiler ve altı yüz sene gibi uzun bir müddet Türk ve İslam aleminin liderliğini yaptıktan başka, dünyanın da en güçlü ülkelerinden biri olma unvanına sahip oldular.

¹⁶ R.Şeşen, **İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri**, Ankara 1985, s.32-33.

¹⁷ H.N.Orkun, **Türk Tarihi**, C. III, Ankara 1946, s.40; Sümer, **a.g.e.**, s.24; Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.144; A.İnan, **Makaleler ve İncelemeler**, 2. baskı, Ankara 1987, s.556; T.Banguoğlu, "Oğuzlar ve Oğuzeli Üzerine", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı**, Ankara 1959, s.4.

¹⁸ Barthold, **a.g.e.**, s.47; V.Barthold, **Four Studies on the History of Central Asia**, Vol. I, Leiden 1962, s.91; V.Barthold, **Mogol İstilasına Kadar Türkistan**, Haz. H.D.Yıldız, İstanbul 1981, s.257-258; El-Belâzuî, **Fütûhu'l-Büldan**, Çev. M.Fayda, Ankara 1987, s.627-628.

Şimdi de biraz destan ve Oguz Kagan Destanları üzerinde durmak istiyoruz. Zaman içerisinde meydana gelen destanlar, daha sonra bünyesine birçok mitolojik unsuru da alır. Türk dili ve edebiyatının en mühim bakiyelerinden olan destanlar Türk tarihi açısından da kaynak özelliği taşır. Destanlar, Türk milletinin tarih sahasına çıkışıyla başlar, günümüze kadar gelişen edebiyatımızda ise üzerinde sıkça söz edilen bir tür olarak görülür. Geniş zaman çizgisi içerisinde bazan tarih, bazan da almış olduğu unsurlar icabı bir hayat hikayesi anlamındadır. Destanlar, milli ülkülerle donanmış manzum eserlerdir. Çağlardan beri sürüp-gelen bu destanlar, milli ruhu ifade eder. Milli ruhu hayatta tutabilmek, hatta milli tarihi yaratabilmek için pekçok milletin uydurma destanlar bile yazdığına tarih şahit olmuştur. Mesela bugünkü Fars milletinin bir ırk olarak ayakta kalabilmesi milli şairleri Firdevsi'nin yazmış olduğu Şehnâme'ye bağlıdır.

Türk destanlarına bir nevi halk tarihi de diyebiliriz. Türk destanları üzerinde çalışan ilk Türk ilim adamı Ziya Gökalp'tir. Ziya Gökalp'in vaktiyle ilkokul çocukları için çıkan "Çocuk Dünyası" adlı haftalık dergide "Türk Tufanı" başlığı ile yazdığı bir manzume Oguz Kagan Destanı'nın değiştirilmiş bir şeklidir. Sonra bir Başkurt Türkü olan Z.Velidi Togan, Türk destanlarının sözlü olarak yaşadığı coğrafyayı ve lehçeleri bilip, aralarında bulunmuş olmanın avantajını da kullanıp, destanlarımızı tasnif etmeye çalışmış ve bazı karanlık noktaları aydınlatmıştır.

Milli destanın meydana gelmesi için üç merhalenin geçmesinin lazım geldiği kabul edilir:

1-Destani ruhlu bir milletin çeşitli devirlerdeki maceralı hayatını halk şairleri ufak parçalar halinde söyler.

2-Milletin bütününe ilgilendiren bir hadise, bu çeşitli destan parçalarını bir merkez etrafında toplar.

3-Sonunda, millette büyük bir medeni hareket olur ve o sırada çıkan ileri görüşlü bir halk şairi bu parçaları toplayarak milli destanı yaratır.

Destanlarımızı bir de nazma çekme çalışmaları oldu. Bunu yapanlar da daha önce söylediğimiz Ziya Gökalp'tan başka, Rıza Nur ve Basri Gocul'dur. Oguz Kagan Destanı'nı nazım şekline sokan Rıza Nur 6100 mısrayı aşan büyük bir eser meydana getirdi¹⁹. Son olarak bu hususta gayret gösterenler kişilerden birisi N.Yıldırım Gençosmanoğlu oldu²⁰.

¹⁹ N.Atsız, **Türk Tarihinde Meseleler**, 6. baskı, İstanbul 1980, s.147-173

²⁰ Bu hususta geniş bilgi için bakınız, S.Gömeç, "İslam Öncesi Türk Tarihinin Kaynakları Üzerine", **DTCF. Tarih Araştırmaları Dergisi**, 20/31, Ankara 2000, s.51-61.

Bugün elimizde, farklı coğrafyalara, değişik kişilere ve farklı Türk boylarına ait epey sayıda Oguz-nâme bulunmaktadır. Fakat gerçek olan bir şey vardır ki, bunların hepsinin menşei aynıdır. Günümüzde yazıya geçirilmiş Oguz Destanlarının kaynağı olarak İlhanlı veziri Reşideddin'in "Cami'üt-Tevarih" adlı kitabının ikinci cildindeki "Tarih-i Oguzân ve Türkân" bölümü gösterilmektedir. Herne kadar Reşideddin Oguz Destanı'ndan bahsederken, "Türk tarihçilerini ve ravîlerini" anyorsa da, bu onun da bir kaynağa dayandığını gösterir. Bu itibarla yukarıda işaret ettiğimiz üzere elimizde birkaç tane Oguz Destanı mevcuttur. Bunları belki rahmetli Z.V.Togan'dan yararlanarak, şöyle sıralayabiliriz:

1- Oguz Tarihi'nin daha Reşideddin hayatta iken istinsah edilen ve minyatürlerle süslenen, daha sonra Hafız Abru'nun Mücmal at-Tevarih adlı kitabının içine alınan, yazması ki, Topkapı Sarayı, Hazine 1653 numarada kayıtlıdır.

2- Aynı eserin yine Reşideddin hayattayken kopyalanan ve Topkapı Sarayı, Hazine 1654 numarada kayıtlı varyantı da minyatürlerle süslenmiş, ama bazı sayfaları eksiktir.

3- Yine aynı eserin Topkapı Sarayı, III. Ahmed Kütüphanesi, 2935 numaradaki nüshası Ulug Beg'in kütüphanesi için çoğaltılmıştır.

4- Aynı kitabın Topkapı Sarayı, Bağdat Köşkü, numara 282'deki varyantı.

5- Yukarıda bahsedilen nüshaların Süleymaniye Damad İbrahim Paşa Kitaplığı, 991 numaradaki varyantı.

6- Ebu'l-gazi Bahadır Han'ın "Şecere-i Terakime" adlı eserindeki Oguz-nâme.

7- Uygur harfleriyle yazılmış ve Paris'te bulunan nüsha.

8- Dede Korkut Hikayeleri, ki bunlar da bir nev'i Oguz-nâme'dir.

9- Oguz Destanı'nın Uzunköprü Rivayeti Çagatay sahası Türkçesiyle kaleme alınmıştır²¹.

10- Yazıcıoğlu'nun "Tevarih-i Al-i Selçuk" adlı eserinin başındaki Oguz Destanı²².

11- 14. asır Memluklu tarihçisi Devadarî'nin "Dürerü't-Tican" adlı kitabında Oguz Kagan Destanı mevcuttur.

12- 16. asırda Salar Baba tarafından kaleme alınan bir Oguz Kagan Destanı söz konusudur²³.

²¹ H.N.Orkun, "Bir Oğuz Efsanesi", **Ülkü**, 6/34, Ankara 1935, s.267-275; K.Eraslan, "Manzum Oguznâme", **Türkiyat Mecmuası**, C. 18, İstanbul 1976, s.169-236.

²² Bakınız, Z.V.Togan, **Oğuz Destanı**, İstanbul 1972, s.13-14.

Osmanlı tarihçilerinin bu Oguz-nâme'yi kullandıklarından bahs olunmaktadır. Bakınız, F.Sümer, "Oğuzlara Ait Destani Mahiyette Eserler", **DTCF. Dergisi**, Sayı 17, Ankara 1961, s.386-387.

²³ **Oğuznâme**, Çev. R.Godarov, Aşgabat 2001.

13- Yine 16. yüzyılda yazılmış olan Neşri Tarihi'nin girişinde kısa bir Oguz-nâme yer alır²⁴.

14- Yine 17. asır şairlerinden Andalıp'a ait biry Oguz-nâme neşri bulunmaktadır²⁵.

15- 17. yüzyılda yazılmış olan İmamî'nin eseri Han-nâme'de de Oguz-nâme yeryalmaktadır.

16- Kazan'da bir Oguz-nâme ele geçmiştiyki, 1998 senesinde, Türiye'de tıpkı basımı, Aşgabat'ta da Türkmen Türkçesi sadeleştirilmesi yapıldı²⁶.

17- Seyyid Lokman'ın Oguz Destanı 16. asır aittir.

18- Enverî'nin "Düsturnâme"sinde de kayıtlı bozulmuş biry Oguz-yâme vardır²⁷.

Ancak bunlardan ayı olarak, değişik yerlerde ve farklı eserlerin içerisinde Oguz-nâmelereyn olduğuna inanıyoruz.

Bunların içinde birisi ki, o da Uygur harfiyle kaleme alınmış Oguz-nâme, İslam öncesi motifleri bünyesinde barındırmaktadır. Oguz-yâme'nin bu nüshası diğerlerine göre daha yalındır Bütün olaylar Oguz'un etrafında gelişmektedir. Halbuki öbürleri biry yaydılış efüanesiyle beybey zaman zaman Çingizli tarihi, bazan Selçuklu tarihi, zaman zaman da Osmanlı tarihi özelliklerini yansıtır.

Bütün bu söylenenlerden sonra belki şunları belirlemekte fayda vardır:

1- Oguz Kagan büyük bir ihtimalle Motun Yabgu'dur.

2-y Oguz'un çocuklarının bazıları da tarihi vesikalarda tesbit edebiliyoruz. Yani onlar da gerçekte hükümdarlık yapmışlardır.

3-y Oguz boyunun teşekkülü yüzyıllar içerisinde gelişerek, son boy düzenini 10. asırda almış olmalıdır.

4-yOguz-nâmeler değeyendirilirken bize görü, önce İslam öncesi unsurları bünyesinde barındıran UygurTürçesi nüsha temel alınmalıdır.

"Oguz Kagan'ın Kimliği, Oguza ve Oguz Kagan Detanları Üzeine Bir- İki Söz",
DTCF. Tarih Araştırmalar Dergisi, 22/35, Ankaa2004

Bakıftız, Mehmed Neşri, Ne